

تمییه ایدک عاشقلره * مولود آیی کلدی ینه
کلک ایده لم حرمتی * مولود آیی کلدی ینه
« سلیمان دده »

الذین ولاد

نامنده

آیده ایکی مرتبه نشر ایدلور

مجلهء اسلامیہ در

س ۱۳۲۵ نه غره ربیع الاول
۱۹۰۷ ۱ آپریل

محرر وصاحب امتیازی :
ملا عالم جان البارودی.

خارطیو مطبعه
قزان.

اعوذُ باللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ۖ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تَبَتُّمْ فَلَكُمْ رُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ۖ وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَإِن تصدقوا خير لکم ان كنتم تعلمون ۖ واتقوا يوما ترجعون فيه إلى اللَّهِ ثم توفى كل نفس ما كسبت وهم لا يظلمون ۖ

ترجمہ :

(۱) ای ایمانلی کشیلر! اللہ دن سافلانکز «عذابندن قورقنکز
امرو نپیمنی طکلانکز» ربا «معاملہ سی» نک «کشی اوستونده»
قالغانینی تاشلانکز چن من بولسانکز*
«ربانی حرام ادا ان صونک اولگی آچاقنکرده بولغان ربانی
(فايضنی) آلو درس ل ديمک بولور

(۲) اگر «بولای» قیلامازسانکز «طنکلامازسانکز» اللهدن ورسولندن صوغشنی بلنکز «اللهغه ورسولینه دشمان بولاسز و دشمانلق کورستان بولاسز» * اگر توبه ایتسانکز «آلاچاقنکز نك فایضینی آلودن فایتسانکز» مایه نکز اوزنکز گه «حلال» بولور * ظلم ایتمگان «کشی مالینی آلمایان» و «اوزنکز گاده» ظلم ایدلمگان «حقنکز کیتمگان» بولورسز *

(۳) اگر «معامله نکرده بورچینی تولای آلماسلق» فقیر کشی تابولسه «ایرکونک» وینکلک وقتینه قاراو «کوتو وچداو تیوش» در * «فقیر بورچیلدن حقنکزی آلمای آنکا» صدقه قیلونکز اوزنکز ایچون بخشیراقدیر * اگر بلسانکز «چن خبرنی ویضشی سوزنی آنکلاسانکز» .

(۴) «فورقنکز» ساقلانکز شول «قیامت» کوندن که اول کونده الله ساری فایتارلور سزده، هرکمه قیلغان عملینی «اجرینی» وجزاسینی تمام ویرلور «خیر بولسه ده شر بولسه ده» آنلارغه برده ظلم ایدلماس *

ایضاح:

اوّلگی وایکنچی آیت:

ربا معاملہ سی حرام ایدلگانچی صحابه لرنک بعضلرنده ربا برله قرض ویرو بولوب ربا آیتی اینگاچ اول روشلی قرض ویرودن توقتاسالارده اوّل ویرگان آچه لرنک رباسینی (فایضینی) آلو و آلماوده توقف ایتدکلرنه اوشبو آیت لر اینوب راس مالدن (مایه دن) آرتوقینی آلمانکز الله دن فورقنکزا گر الله حکمینی طنکلامای آلاسز ایکان الله ورسولی طرفندن حرب ایدلورسز بلوب تورنکز یعنی الله غیه ورسولینه دشمان حساب ایدلورسز دیو آنکلا تولغان * صونکره اول صحابیلر الله نك حرینه طاقتمز یوق البته طنکلا یهز مایه مزدن آرتوقینی آلمایمز دیگانلر * اوّلگی آیت اخیرنده ان کتم مؤمنین دیو آنکلا نتقان که ایمانلی

کشیگه البته الله دن قورقو و آنک سوزین طنکلاو و حکمینی قبول ایتو
نیوشدر. اگر بالعکس طنکلامای ایکان ایمانینه موافق اش قیلغان
بولمای بلده کفر اثری بولغان اش قیلغان بولا *

اوچنچی آیت:

بو آیت بور چلی کشی فقیر بولوب وقتنده بور چینی تولار دای بولماغانه
مهلت ویررگه، حالی یخشیلانغانچه کونارگه دیملایدر وچن وانسانیت
یولینی کورساتادر * تا که انسان جاهلیت وقتنده غی کبی و حاضرگی صیرفیلر
(بانکلار) کبی کیچوکدرو ایچون فایض سالودن و آرتدرو دن ساقلانوب
بیچاره فقیرنک حالینه ترحم و شفقت ایتسون اگر برا گو کمال انسانیت
یولینی آلوب فقیرنی فرغانوب حقندن بتونلای کیچسه (اول مدیون
فقیرگه صدقه ایتسه) بوسی بیک بخشی * ظاهرده فقیر ایچون گنه فائده لی
کورلسده فی الحقیقه اوشبو آلاچاغینی باغشلاوچی ایچون خیرلیرک
منگولک یورطده فائده لیراقدر *

وعدہ سی ابرشکان آلاچاغنی کیچوکدرو و اشی آغرایغان کشیگه
ترحم ایدو بابنده کوب حدیث شریفلر کلگان بعضلری موند
کوچورولادر:

فال رسول الله صلی الله علیه و سلم

مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا أَوْ وَضَعَ عَنْهُ أَظْلَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِهِ
يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ * الترمذی

برا گو اشی آغرایغانغه (بورچ وعدہ سی یتوب تولار حالی بولماغانغه)
مهلت ویرسه یا که بر مقدار کیمو تسه (آلاچاغندن بر مقدارینی
تاشلاسه) قیامت کوننده عرش کولا گاسندن باشقه هیچ کولا گه بولماغان
کوننده الله اول بندہ نی عرش کولا گاسینه آلور *

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 من اراد ان يستجابَ دعوته وان يكشفَ كربته فليفرجَ عن معسرٍ *
 ابن ابی الدنيا *

ترجمه : براگو دعاسی قبول بولونی ، جفادن قوتولونی تیلاسه
 اشی آغرایغان کشیدن آغریقینی آچسون (آنکا یاردم ایتسون) *

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
 من انظر معسراً او وضع عنه وقاه الله من فيح جهنم *
 ترجمه : قایو براگو آغرایغان کشیگه مهلت ویرسه ، یا ایسه
 آندن بر مقدار کیموتسه الله اول بندهنی جهنم قاینارندن صافلار *

اصلاح تعلیم دینی .

اورته درجه تعلیم دین (۲)

بوایکنچی طبقه ده اولانلر کو برک عسکری وملکی مأمورلر
 اولوب بونلرغه برنچی طبقه ده ذکر ایتدکمز ماده لرنی بیلدیروب اعدادیه
 وعالیه مکتبلرنده شول کیفیتچه کتابلر تعیین ایدیلور :

برنچی : علوم گه مقدمه بولورلق بر کتاب یازوب فن منطق نك
 مهم بولغان قاعده لرینی ، اصول نظر ، آداب جدل دن قسقه غنه معلومات پیریلور .
 ایکنچی : عقاید بابنده تفصیل لیرك دلیل قطعی هیده برهان
 عقلی اصولنده بر کتاب یازوب ، آسان طریق برله اوگراتوب
 موننده مذاهب اسلامیه آراسنده غی اختلاف لرنی ذکر ایتمای فقط اهل
 اسلام برله نصاری آراسنده بولغان خلاف لرنی بیان ایتوب آلارنك

اعتقاد لرینه لازم بولوب کیلگان شیلر نی بر آز تفصیل برله ایضاح ایتو کرک عقاید اسلامیه نك سعاده اخرویه گه و آندن مقدم مدنیت نی اصلاح ایتو خصوصنده غی فائده لرینی تفصیلا ذکر ایتو کرک .

اوچنچی: حلال، و حرام، فضیلت، رذالت نك تورلیچه انوا عینی تفصیلا بیان ایتوب بر کتاب یازمق کرک . بو کتابده کونکل اولتور رلق عقل قناعت ایتار لک دلیل لر برله اخلاق نك سبیلرینی اثر لرینی (اجمالا فلسفه اخلاق نی) بیلدر گه کرک . بعض احکام دینییه نك حکمت لرینی، حیات انسانغه همده جمعیت بشریه گه اول احکامدن کیله تورغان فائده لر نی بیان ایتو کرک . بولار نك همه سنده قرآن وحدیثدن همده سلف صالحین سیرت لرندن دلیل لر ذکر ایتو کرک . همک بو کتابده حمیت آرتدرو، همت اوسدرو، نفسنی عالی جناب ایتو، نقطه سینه اهمیت بیرو کرک .

دورتنچی: دینی بر تاریخ کتابی یازوب رسول الله (صلی الله علیه وسلم) واصحابینک تفصیلا سیرت لرینی تورلی عصرلرده بولغان فتوحات اسلامیه نی و بوبابده خلفاء عثمانیه نك خدمت لرینک محض دینی جهت لرینی ملاحظه ایله یازمق کرک . سیاسی جهت لرینی ذکر ایداسده دین نی همان اصل توتوب سیاستنی آنکا تابع ایتوب یازمق کرک .

بو کتابده هر وقتلر فتوحات اسلامیه نك نه قدر قوتلی بولوب آرتقانی نی ومونک تفصیلا سبیلرینی ذکر ایتوب اسلامغه یانکادن شول شوکت لر نی فایتاروب آلو خصوصنده طرشو وغیرت کورستو گه نظر لرینی جلب ایتو کرک .

بو طبقه ده بولغانلرده مذکور مسئله ده گئی آیت وحدیثلر نك تفسیرینی درست آنکلا ب باشقه لرینی اوز لسانلر یله اوقوسه لر کفایه .

بونلر نك عرب لسانینی بیلولری دخی فائده لیراق ایسه ده لکن تربیه دینییه ایچون عرب لسانینک عبادتده فرض بولغان قدرلیدن آرتوغینی بیلمک لازم دگل ، ابتدائی مکتبلر وبعض مدرسه لرده معلم

بولغان ذاتلر بو طبقهغه و بو حکم گه داخل بولسه لرده لکن معلم بولغان ذاتلر حمیتلی، عفتلی، دولتکه محبتلی، دین برله عادت آراسینی آیروب بیله تورغان بولمقلری شریعت بیورغان هم طیغان اشلرده بصیرتلی، شریعت قوشقان چیکدن اوزماسلق درجه ده اولمقلری لازمدر. محمد عبده مترجمی: ش. ش.

عقاید و کلام

۴. بچی ساندن صونک

سوزمز ملا فائز افندی مقاله سینه (۱) کو چد کندن کلام غه خصوصیتی بولمغان بعض اورنلرنده ده فکر فاصرمنی علاوه ایتوب کتمک بولدم. صاحب مقاله بجهل ننگ اون دورتنچی ساندن «معارف جدید ننگ بعض لرینی علوم دینییه تحصیلینه موافق طرزده مدرسه لرمزگه کرتوب ترتیب لر یاصامق شول مدرس حضرت لر ننگ وظیفه سی در» دیوب، مدرسه لر نی اصلاح غه اقدام وسعی قیلیمقنی حضرت لردن کونکانینی آنکلانده در. ملا فائز افندی البته بونده حقلی در چونکه حضرتلر خلقمزننگ علمائسی و کوب اشلرده مقتدا به لری صانال دقلرندن ملت مزننگ دینی و دنیوی احتیاج لرینی (عامه گه قاراغانده) آلدینراق کوروب چاره سینه کرشمک و باشقه لر غه یول باشچی اولمق آنلردن کوتولادر لکن خلقمزننگ دین ایله عادتنی آیروب یتماوندنمو (یا باشقه سبب و مانع لرده بارمو) بو اشکه بالفعل مباشرت قیلغان حضرتلرمز مع التأسف بیک آز کورلدر. صاحب مقاله ننگ بوتوغریده غی سوزلرندن مدرسه لرمزنی دینی اوله رق اصلاح ایتو لزومی فکرنده اولدق کورلدر. بو فکرگه فقیرده اشتراک ایتهمن. زیرا.

حاضرگی مدرسه لرمز نك كرك مادی و كرك معنوی جهت لردن اصلاح و تنظیم گه محتاج اولد قلمرینی هیچ بر بصیرت صاحبی انكار ایتماس. لکن بو مدرسه لرمز نی اصلاح یولنده، آنلرنك نه مقصدغه خدمت قیلولری مطلوب و نیندای آدم لر یتشدرولری مأمول اولد قینی منظور توتوب حرکت ایتك تیوش اولسه كرك. ظن عاجزانه مه كوره حاضرگی مدرسه لرمز علوم دینییه تعلیمینه هم دین گه مناسبتلی، علوم دینییه گه قوت ویره چك فن لرنك تحصیلینه خدمت قیلوق ایچون در. آنلردن علوم دینییه ده اقتدار و کمال کسب ایتكان، دینی صافلای آلورلق معلومات حاصل قیلغان، احوال دنیانده بر درجه خبردار بولغان کشی یتشوی مأمولدر.

بنأ علیه مدرسه لرمز، دینی احکامی و فلسفه سی ایله بلگوچی چین عالم ار یتشدره آلهاسه لر اول وقتنده عیبلی و قصورلی بولورلار^(۱). اما آنلرنك صنعت و تجارتده ماهر آدم لر، دارالفنون لر گه کرر گه مستعد و مقتدر کشی لر یتشدره آلهاولاری قصور صالها سقه تیوش.

اوشبو اصلاح مدارس حرکتنده افراط طرفینه میل ایتوچیلر ده یوق دگلدر، آنلرنك فکر نچه حاضرگی مدرسه لرمز ده تحصیل قیلغان کیمسه لرنك حکومت منصب لرینه کرر گه لیاقتسزلکی قصور صانالادر. مدرسه لردن چققان کشی لر ایستاسه لر حکومت منصب لرینه ایستاسه لر دارالفنون لر گه کرر گه مستعد بولسونلر ایچون آنلرنی روس لرنك غیمنازیه وریالنی مکتب لری وضعینه قویوق كرك دیلر^(۲). مدرسه لرمز ایسه بانی لری طرفندن علوم دینییه تحصیلی ایچون وقف قیلنغاندن بو فکر نی اجراء مناسب اولمغندن باشقه اول وضعغه قویلسه آنلردن مقصود بالذات بولغان علوم دینییه تحصیلینه نقصان کله چگی معلومدر شونك ایچون بوفکر نی طرف افراط دیوب تسمیه قیله من، یاش لر خصوصاً شاگردلر آراسنده بوفکر نك نیندای سبب لردن توغدقینی آنسکلادقم مقدار بر وقت یازارمن انشاء الله* بوتوغریده فکر قاصر مشول: مدرسه لرده علوم

المجله : (۱) درستیی: یتشدره آلهاد قلمردن عیبلی و قصور لیلادر.

(۲) بوسفها صبیان سوزینی نقل ورد مناسب دگل ایسه ده سفاهتکه میل ایتوچی

خلق کوبلکینه كوره یازغان بولسه كرك.

دینیه درس‌لرینی تنظیم و تکمیل قیلو، تاریخ، جغرافیه و ریاضیات کبی دین‌گه مناسب‌تلی، شرعا و عقلا مرغوب بولغان فن‌لرنی دروس جدول‌لرینه کورتو ایله اصلاح ایتمک کړک لکن برنجی اعتناء قیلنغان شیء علوم دینیه درس‌لری بولورغه تیوش. اصلاح محبی بولغان فکری یاش‌لرده شرع و اقتصاد جهتلرندن اجر اسینه مانع‌لر کورنوب تورغان نظریه‌لر آرتندن یورمای حال‌مژگه تطبیقی ممکن بولغان حقیقتلرنی وجودکه چغارغه اجتہاد ایتارلر دیوب امید قیل‌من.

ملافائز افندی صنایع و معارف‌نی تیوشنجه تحصیل قیلونی ایستگان کیمسه‌لرگه غیرملت مکتب‌لرینه بارو ایله توصیه قیل‌بن بوسوزگه تیماما اشتراک اینه آلامین البتہ صنعت، تجارت و معارف تحصیلنه ضرورت کورگان کشی‌لر آندای مکتب‌لر اوزمزه اولمدغندن چارمزر روس مکتب‌لرینه بارورلر هم بالفعل بارالر لکن بزلر آنک ایله قناعتلنمای، اهل اسلام بالالارینی دینی و ملی روح ایل‌تر بیه ایتمک ایچون مسلمانلرنک اوزلری نظارتنده شوندا ی مکتب‌لری اولمقینه طر شوق لازمدر.

خلاصه: بزلرگه دینی مدرسه‌لر صونکنده، صنعت و تجارت فن‌لری کبی علوم حیاتیه مکتب‌لری‌ده ضرورد. لکن حاضرگی بیک جزئی مصارف ایله اداره قیلنه تورغان مدرسه‌لر مزده مال جهتلندن مشکلات چیکدکی حالدہ آندای کوب مصارف‌لرگه محتاج بولغان، آوروپا اصولند مکتب‌لر تأسیس ایتوب اداره قیل‌ه آلمقمز امیدلیمی؟ بو سؤال‌گه جواب بیر و چیتن راک شولای‌ده امیدنی قوتلندره تورغان برشی خاطرگه کیله اولده: روسیه‌ده مأمول و موعود حریت و مساواة‌لر بالفعل وجودکه چقسه‌لر، حکومت دائره‌لرینک و اداره محلیه‌لرنک تعلیم یولینه صرف قیل‌ه تورغان آقچه‌لرندن بزلرده حقمز بولغان مقدارنی آلوب شوندا ی ضرور اورنلر مزغه توتا آلساق، قسما ملت اوزی‌ده مؤتہنی یوکلاسه او یلا دمزدن آرتق اداره ایتمک ممکن اولور.

ملافائز حضرت مقاله سى ننگ آخرنده بىك تير ان ومهم بر مسئله دن سوز آچادر اول ايسه علوم حياتيه نى ديانة كه تطبيق مسئله سيدر . بو مسئله نى لاز منجه جل ايتو كوب بحث وتفتيش لر كه ، اطرافلى ملاحظه لر كه محتاج ايد كينه فانع من شويلاه ايسه ده صاحب مقاله بونده مهم بر نقطه غه تنبيه قيلوب ايتنه : « آزماز روسچه اوقعان كشى لر شريعت واهل اسلام حقنده غير مناسب حر كاتده بولوب معارف جديده نى تحصيل دن اهل اسلام نى قور قته لر » واقعا اوزلرى معارف تحصيلى يولنده بولوب دين ده مساهله لى كورنگان كشى لر ترقى ومعارف ننگ محبى بولسه لر ده حقيقة ده معارف ننگ سهوله ايله انتشارينه ضرر ايتو چيلر ، دين ايله معارف جيئولمى ديوچى لر كه قوت ويروچى لردر . ساده تعبير برله ايتكانده بولنر معارف ننگ صديق جاهللى در امام غزالى حضرتلرى ديد كنجه دين ننگ صديق جاهللى دين كه جنايت ايتدكلرى كى (المنقذ من الضلال ص ۱۰) معارف ننگ صديق جاهللى ده ترقى معارف كه جنايت قيلر . بو مهم مسئله دن بحث قيلو ، شكاييت ايتدكمز حال ننگ سبب لر نى وچاره لر نى تفتيش ايتو كه فتح باب قيبيلندن اولسون ديوب علوم حياتيه كه دين نقطه نظرندن قاراب اول حقه اوچ تورلى رآى وفكر بيان ايتنه من *

۱نچى فكر : كرك قايدو دين بولسون مطلقا معارف كه ضد ، دين ايله معارف ننگ اجتماعلرى ممكن دگل . بونى دعوى قيلو چيلر آوروپا و آمرىقاننگ دينسز علماء وحكماشى در آنلر غه تقليد قيلوب بوفكر ايله مبتلى بولغان آدم لر بزنك روسيه ده ده يوق دگل .

۲نچى فكر : خصوصية ايله دين اسلام معارف كه ضد ، معارف ايله ديانة اسلاميه ننگ اجتماعلرى ممكن دگل ، بونى دعوى ايتو چيلر آوروپاده وروسيه ده اسلام غه باشقه مله لر ننگ مسيونيئر لرى در ، آنلر مدنية ايله اسلاميه جيئولمى ديگان دعوى لر نى سويلى لر هم يازالر آنلر ننگ بو دعوى نى

قیلولری نڭ سببی معلوم، اول ایسه اسلامیة حاضرگی مدنیة زمانینه موافق دگل دیوب کړک مسلم وکړک غیر مسلم معرفتلی خلقنی دین مبین اسلام دن بیز دررگه طرشولاریدر.

بونلر ظاهرأ وباطنا مخالف اسلام اولدقلرندن بو خالارینه تعجب وتأسف ایتمایمز لکن بزنی متحیر ومتأسف قیلغان حال اوز آرمزدن آنلر فکرینه اشتراك ایتوچیلر نڭ بارلقی در. اسلامیة معارف ومدنیت ایله جیلولمی دیگان سوز بیوک عاروشین اولدغندن آندای کیمسه لرنڭ بارلغینی انکار ایتار ایدک لکن « مرأت النأسف » صاحبی کبی لرنڭ میدانغه چغوب قچقروی ایرک بیرمایدر.

۳نجی: بنی آدم نڭ دنیوی واخلروی سعادتینه متکفل، حق صرف اولان اسلام، ترقی ومعارف که منافی دگل بلکه انسانیه ومدنیة که خادم ومعین (بونده مدنیت ومعارفدن آورو پالولرنڭ دینسز لک دن کیلگان اخلاق وعاداتی مراد دیوب آنکلانماسون اسلام آندای لرغه مساعد اولماونڭ شبهه یوق) قرون متقدمه ده بو مسئلنڭ حاضرگی قدر اهمیتی بولماسه ده بوندن بحث ایتوب اوشبو فکر ثالثنی بیان قیلوچی عالم لر بولغان*ایمدی معارف وصنایع ترقی ایتکان اوشبو عصرده بونڭ اهمیتی دخی آرتقراق اولدغندن، مسلمانلر مدنی خلق لر آراسنده دین لرینی صاقلاو ایله برابر اوزلرینڭ حیات وبقالرینی تأمین که محتاج اولدقلرندن دین نڭ روحینی وفلسفه سیننی آنکلاغان، تنازع بقا بابلرنده یخشلی فکر یورتکان، دیار اسلام علمائسی بو مسئله دن اوزون بحثلر قیلوب دین اسلام نڭ مدنیة وترقی که موافق وخادم اولدقینی اثبات ایتلر، برنجی وایکنچی فکر اربابینه مدافعه لر یازلر. یوقاری ده دیدکمز چه بعض شخص لر حقنده بونڭ خلافی کورلسه ده اول قصورنڭ دین ایله معارف جیولماو غه مستند بولوی لازم دگلدر. یا اول کیمسه لرنی دینی تعلیم وتریه ده نقصان بولغاندن یا که آنلر معارف وفنوننی برطاقم اخلاق

رذيله اصحابندن آلدقلرندن بر علم ايله برابر اون سو خلق كسب ايندكلرندن
كيلگان بر آفت در.

ظن عاجزانه مه كوره بو مسئله زه انمز نك مسائل مئمه سندن صانالسه
جائزدر. بو توغريده فكر قاصرمه خطور ايتكان بعض شى لرني بر وقت
يازارمن انشاء الله تعالى. ملا كشاف ترجماني.

مولد بيرامى.

بو سنه ربيع اوّل باشى برنجى آپريل يکشنبه كون بولسه كم ك
بنا عليه پنجشنبه كون بو آينك ۱۲ نچيسيني عالم اسلامده اينك الوغ دينى
وسياسى بيرام ايدلورگه لايق كوندر *

اوتكان بل ۲ نچى مجله ده مولد بيرامى نك حكيمىنى وحكمتىنى يازلغان ايدى *
مولدنى احترام ومولدنى اكرام: آنك قصه سيني آنكلار آنكلاماس
طنكلو، طوق كشيارنى طويدرو، مولد بيرامى سلتاوى برله نفس
سيمرتو وصيلان: دگل * بلکه رسول الله نك (صلى الله عليه وسلم)
توغدقينه سويگان وشادلانغان وآنى احترام قيليق بولغان مسلمان شويله
بولسون كه: آنك توغو قصه سيني، وكوركام خلقىنى وحيران قالورلق
يخشى روشىنى وسيرتيني اوگرانسون، آنكلاسون *

آنك «رسول الله نك» خلقينه وسيرتينه قزغورلق وشول روشلى بولورغه
ترشورلق قلبنده درد ورغت حاصل ايتسون *

رسول الله نك (صلى الله عليه وسلم) سويگان خلقى روشنچه فات فات

دېملگان اشى وايتكان سوزى بويىنچە محتاجلارغە ياردم ايتسون ،
 آچلارنى طويدرسون يتيملارنى بارلاسون *
 اوزى رسول اللهغه (صلى الله عليه وسلم) امت بولا توروب ياكە امتلك
 دعوى قىلا توروب آنك يولنچە بورماوينى ، آنك ايتكاننچە قىلماوينى
 اويلاپ، بلوب اوزىنى عيىلى اوياتلى، گناھلى بلسون دە توبه (اللهغه
 قايتسون) تضرع (اللهغه يالوارسون) قىلسون *
 مونه قىسقه چەغنه مولد بيرامىنى بيرام ايتو وآنى احترام ايتو روشى *
 والسلام على من اتبع الهدى

مولد آشى

مولد كوندە بايلار وغبرلار يىغولوب اتفاق ايدوب بر ايركون
 اورندە رسول اللهك (صلى الله عليه وسلم) آچ امتينه آش وىرسەلر
 بىچارەلارنى رسول الله صلى الله عليه وسلم شرفينه ضيافت قىلسەلر
 بىك كوركام اش بولور ايدى * كوب ثوابلى آش بولور ايدى *
 آچلار، طول خاتونلار، يتيم بالالار كسبدن عاجز قارتلار مولد
 بپانەسىلە تماقلارنى طويدرلار ايدى * قىلارندە حضرت رسول
 توغرىسندە بايتاق حالت ومحبّت آرئدرلار ايدى * آشقه يىغولغان
 فقراغە وسائر خلققە مجلسكە كلگان بش واون خطيب رسول اللهك سير
 شريفىنى سويلرلر ايدى * آنلارنى كوركام خلققە چاغرلار ايدى
 عمرلرندە وعظ ويخشى سوز ايشتمگان ايانچ وآچ مسلمانلارنك قوللا-
 قلارينه بايتاق سوز كرر وايشدلور ايدى *

حضرنلر! وبایلار! اوشبو مسئلەنى بىخشى اويلايق اوشبو ضيافتنى
 اجرا قىلورغە تروشايق آشمەز باشمەز برلە بر ايكي منك وزىادە فقرا
 ومساكيننى شادلندرايق قزانغە بوآغر آش دگل * ختى رسول الله ايچون
 بولغان ضيافتمەزدن اجنبيلردە فائدە لانسون ايدى بزدن هر كم فائدە لانسون
 ايدى * هدا ما عندى والله يهدى من يشاء

مدرسه محمدیه ده امتحان.

مدرسه محمدیه بابتاق زماندن بیرو اوزینی نوزایتمک وشول بیانه
ایله ملتینه فائده ایرشدرمک قصدنده حرکت قیلا یا که شول هرکنکه قصد
ایده کلادر * حرکتنده برکت بارمو یوقمو بلکه خلقچه معلوم دگلدر *
مدرسه محمدیه درس لر نی شریعت، حکمت، حیات ایستادکنجه ترتیب ایتموگه
وبولغانینی اصلاح ایتموگه کوب سنه لردن بیرو چاغرادر * ایشله مو
یوقمو بلکه ایشله مایدر *

مدرسه محمدیه هر سنه ده امتحان صورتینی اجرا ایده، اخوان علم
وار باب درس که اعلام ایده *

تاکه تشریف ایتمولرده تنقید یولونده بولوب اصلاح وترقی
روشیننی کورسانسونلر، دینی یا که عقلی خطاسی بواسه ترخم ایتمولدر
تنبیه قیاسونلر که مدرسه محمدیه خلقنی آزدرماسون، فائده قیلام دیو
ضرر تیگورماسون * مدرسه محمدیه نی تفسیر وحدیث اوفوتوده - نوغریسی
اوفوتو تقلیدنده - گناهی کورسه لر، ریاضیات (حساب)، هندسه
جغرافیا) وتاریخ فنلرندن بر آز نمونه کورساتوده عیبلی بلسه لر
تنبیه ایتملی شرعی یا که عقلی دلیل کلتورملی، گناهینی وعیبینی
اثبات قیلملی * مدرسه محمدیه حقنی ایشدرکه وقبول ایدرکه بورچلی وهر
وقت حاضر *

مونه آپریل دپیسنده مدرسه محمدیه ده امتحان باشلانه امتحان
جلیسینی تشریف ایدنکز، اصلاحه محتاج وطالب بولغان مدرسه محمدیه که
اصلاح ماده لرینی تنبیه ایدنکز، درسینی وشاگردنی اصلاحنی شول
مدرسه دن باشلایق، متوکلا علی الله اتفاق برله اشکه کرسایک *

بیز مدرسلر وسائر قوم وخلق هر وقت شاگردلرینی عیلا ییز
یا که آنلارنک عیبارینی کورامز کوملریده نچار، خلقلریده نچار،

اوقولاریده نچار خلاصه شاگردلرنک همه نرسه لری نچار نچار دیمن
نچار دیمک کشینی عیلمک وفلان ایتمک بیکل اش بزک وظیفه مز اول
حکم برله بتمای بزگه قوتولور ایچون، کرکلی اشلردن توقتاو راحتلرمنی
ساقلاو ایچون آنلارنک نچار لقلاری عذر بولوب یتهای *

بز اول نچارلارنی بیخشیلاندریغه تر وشایق بعض محافلک ایبتکانکز
کبی بوزولوب یتکانلر قابل علاج دگللر دیمایک، شاگردلرنک بعض
حرکانلری آغر کلدکندن صلاح واصلاح امیدلرینی بتورمایک، علمانک
وظیفه سی بوزوق، خلقنی اصلاح دکلمو * عوام ناسنی فوتورتمایقنه، آنلار
آلنده اوز منی اونوتوب شاگردلرنک فسادلرندن وفلانلرندن زارلانغان
بولوب ریالانمایقنه اش اشلایک - دیدکنکز چه البته انصاف برله - اصلاح
بولینی کورایک * قزان مدرسلری اتفاق برله - اسانی فقط دگل - بلکه
قلبی، قوی فقط دگل بلکه عملی قایغور شایق * توزالایک توزانایک شول وقتده
شاگردلر ده نچارلقدن چیقارلار، بیخشیلانورلار، مدرسه لرده آباد بولور
درس لرده نوزوک بولور *

بو مطلب شریف ایچون کوب یلرلر اویلانغان، سویلنگان واونگان
سنه بالفعل مشورتینه کرو شولوب بعض مدرسین کرام طرفندن سیری
وبعضلری طرفندن علنی دسیسه لر - قزانده بر اشنی نفسی تلاماگان
یاعقلی ایرشمگان کشی برر بیغورایغه فلانچه اشلیمک بولالار، خراب
ایتلر آگاه بولا کورنکز دیسه کفایه - سبیلی بول باشنده قالغان بیخشی
فکر بار ایدی * ینه شول فکرگه نشبث برنجی فائده لی علاجه مز صلاح
واصلاح اشلرنده بیوک توقماز بولا چاقدر *

اگر شول اشنی آلفه آلونماسه مدرسلر برله شاگردلر آراسی
دائما طنجه سن بولا چاق، باره باره بیوک فتنه لر ظهور ایده چک، مدرسلر
ایچون الوغ ندامتلر - طبعی وجدانی و احتیاسلی بولغانی ایچون -
توغا چاق . علی ما یدل علیه السیاق والسباق *

سنہ ۱۳۲۵ھ ۷ ربیع اول
۱۹۰۷ ۷ اپریل
مدرسہ محمدیہ دہ باشلاناچاق

امتحان جدولی

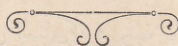
آپریل کون	عالیہ	اعدادیہ	رشدیہ ۴ نچی	رشدیہ ۳ نچی	رشدیہ ۲ نچی	رشدیہ ۱ نچی
۷ شنبہ	تفسیر بیضاوی	بلاغت	حساب	قرآءۃ عربیہ صرف، نحو	قرآن	قرآن
۸ یکشنبہ	ہدایہ	سیر نبی	حدیث	حساب	قرآءۃ عربیہ صرف	حساب
۹ دوشنبہ	حدیث بخاری	انشاء عربی	قرآءۃ عربیہ نحو	ہندسہ	حساب	عربیچہ
۱۰ سہشنبہ		منطق	قرآءۃ ترکیہ	انشاء ترکی	جغرافیہ	املا، خط
۱۱ چہارشنبہ	عقاید	حساب	انشاء ترکی	فقہ	خط، انشاء ترکی	قرآءۃ ترکیہ
۱۴ شنبہ	انشاء عربی	قرآءۃ عربیہ	فقہ	جغرافیا	حدیث	حفظ
۱۵ یکشنبہ	پیداغوغیا	ہندسہ	املا وترجمہ	املا وترجمہ		فقہ
۱۶ دوشنبہ		فقہ	جغرافیا		تاریخ	
۱۷ سہشنبہ	اصول فقہ		تاریخ		املا وترجمہ	حدیث
۱۸ چہارشنبہ		عقاید	تاریخ		فقہ	
۱۹ پنجشنبہ	فلسفہ		حدیث	اشکال		جغرافیا
۲۱ شنبہ	تاریخ سیاسی	تاریخ عمومی	عقاید	قرآءۃ ترکیہ	قرآءۃ ترکیہ	

۲۲ یکشنبه	اقتصاد	جغرافیا	اشیا	اشیا	اشیا	تاریخ
۲۳ دوشنبه	قصائد ^(۱) ثلاث		هندسه			اشیاء

مکتب ابتدائی امتحان جنوری

آپریل کون	۳ نچی صنف	۲ نچی صنف	برچی صنف
۲۵ چهارشنبه	قرآن، تجوید، حسن خط	قرآن، تجوید، یازو	هفتیک، یازو
۲۶ پنجشنبه	اذکار الصلوة، املا	بدء المعارف، املا	شفاهی معلومات، املا
۲۸ شنبه	قرآءة ترکیه، حساب	قرآءة ترکیه، حساب	قرآءة ترکیه، حساب ذهنی
۲۹ یکشنبه	عبادات ثلاث، علم اشیا	طہارت احکامی، شفاهی معلومات	حفظ سور، علم اشیا، اشکال
۳۰ دوشنبه	حفظ سور و مقراً	نماز و احکامی علی سور علم اشیا، حفظ معلومات، حفظ سور	شفاهی

(۱) لامیة العرب، لامیة العجم، لامیة البرده (بانت سعاد)

علم اخلاق، منطق، رياضيات قايمو مرتبه ده كرك.

ملا جلال دولی که (۲) بلاد اسلامیه نك بار چه سنده عالم فیلاسوف
تانولغان واونچی عصر هجرینك قدوله لرندن سانالغان اخلاق جلالی (۳)
عنوانیل، معروف حکمة عیلیه کتابنده علم اخلاقك فضیلتینی سویلگاج
طالب العلم ایچون شریعت و حکمت اقتضاسنچه باشده اوق تهذیب اخلاق
كرک. کیینی ایکنچی مرتبه ده علوم ریاضیه، صونکره منطق و سائر علوم
وفنون تحصیلنه کرشمك لازم اید کیینی، تهذیب اخلاق قیلمای توروب
علم حاصل ایتو ضررلی، و علوم ریاضیه تحصیلندن الك باشقه علمگه
كرشو كذاك ثمره سز بولد قینی بیک یغشی روشده بیان قیلادر *
وبو ایکی بابده غی بیانی خیلا حسنلی وفائده لی بولد قندن بعبارته کو چور ان:
وتفصیل کلام درین مقام آنست که شرف هر علمی یابه نباهت موضوع آنست
یا بجلالت غایت ومنفعت یا بو ثاقف برهان وحجت * واین علم از جهات
ثلاثه بمزید اختصاص مخصوص است * چه موضوع اونسف ناطقه انسانی ست
ست ازان جهت که افعال جمیل ومحمود یاقبیح ومذموم بحسب رویت
وارادت از و صادر تواند شد * و شرف نفس انسانی از سیاق سخنان سابق
معلوم شد * وغایت او اکمال چنین جوهری شریفست و چه منفعت زیاده
از ان که بتوسط آن نفس انسانی که در رتبه بییمی وسبعی بلکه ادنی ازان

(۲) محمد بن اسعد الصدیقی الشیرازی الفارسی العالم الحکیم رحمه الله معقولات

وفلسفیانده آثار کثیره سی باردورسلامة عقل وجوده فهم ایله معروفدر. شرح عقاید عضدیّه،
شرح هیاکل النور، شرح حکمة الاشراف، انموذج العلوم، رساله قدیمه وجدیده فی اثبات
الاله والصفات وحواشی تجرید اینک معتبر اثر لرندنر ۹۰۷ سنه ده وفات

(۳) اصل اسمی «لوامع الاشراف فی مکارم الاخلاق» در علم اخلاق ده بیک گوزل، مطالعه سی

واستفاده سی مناسب بر اثر مرغوبدر.

باشد بمرتبهٔ اعلى از ملك رساند و لهذا بعض اكابر آنرا اكسير (۴) اعظم خوانده اند * چه اخس موجودات كه انسان ناقصست بسبب آن بمرتبهٔ رسد كه اشرف موجودات ممكنه باشد * و بنا برين است كه قدمای حكما كه پرتو حكمت از مشكوهٔ انوار نبوت اقتباس نموده بودند طالب فضيلت را اول بعلم تهذيب اخلاق ارشاد فرمودند بعد از آن بعلم منطق يار ياضى بعد از آن بطبيعى بعد از آن بالهى * و حكيم ابو على مسكويه تقديم رياضى بر منطق كرده و اين طريق اقربست * چه بواسطهٔ مهارست رياضى نفس متعود يقين شود، و ملكهٔ استقامت و متانت درو حاصل گردد، و تفرقه ميان تكلف و تحقيق و تعسف و تدقيق شعار او شود * و اكثر مشتغلان بى التفات بطرفى از رياضى بعكس اين صفات موسوم اند بلكه كمال در شغب وجدال دانند، و نهايت تحقيق ايراد مغالطهٔ يا ابدای شكى شمرند *
و از پنجاست كه افلاطون برد رخانهٔ خود نوشته بود « من لم يعرف خويطرا لا يدخل دارنا » يعنى هر كس كه هندسه نداند بخانه ما نيايد *
و بالجملة تقديم تهذيب بر سائر علوم مقرر و متفق عليهست و بقراط حكيم گفته: البدن الذى ليس بالنقى كلما غدوته فقد زده شرا يعنى بدنى كه از اخلاط فاسده پاك نيست هر چند او را غذا دهى موجب زيادتى شر و تضاعف مادهٔ مرض او شود * و اين رمز يست از آنكه چون نفس از اخلاق ذميه پاك نباشد تعلم علوم حكيمى او را موجب ازدياد فساد گردد
ما بعدى بار

(۴) اكسير ايسكى كيميايه باقرى آلتونغه ايلندروده تاثيرلى بولغان بيك قدرلى دارو اسميدر * باقر درجه سنده گى انسانى آلتون درجه سنده گى فرشته صفتليغ قيلوده تاثيرى بولغان ايچون علم اخلاقى اكسير كه او خاشاقلانلار *

مقاله مذکورہ نك تركيچه خلاصه سی :

علم اخلاق شرافتلی، شرع وعقل بوینچه مافتاولی علمدر *
چونكه علم اخلاق انسانده بولورغه تیوشلی، یرافلی، مافتاولی خلقلرنی
کورساته، وشول خلقلرنك حاصل ایتو روشلرینی اوگراته *
وبولماسقه تیوشلی، یراقسر، یمان خلقلرنك حاللرینی بلدررب
آنلاردن قوتولو یوللارینی کورساته وسافلنوروشلرینی بلدردر *
پس علم اخلاق بوینچه بارغان ویورگان بنده حیوانلق ویرتقچلق
قباحتندن ورسوالقندن فرشته لك صفتینه آشار واینگولك مرتبه سینه چیقار *
اوشبو سبیدن چن علم حکمتنی پیغمبرلردن اوگرانگان اولگی حقیقی
حکما طالب العلم (شاگرد) ایچون اوشبو روشجه یول کورساتکالنلرکه:
اول درجه ده علم اخلاق اوگرانسون، اخلاقینی توزاتسون * آندن صونك
علم منطق یا که علم ریاضی «بو ایکی علم آراسنده تقدیم وتأخیرده
اختلاف بولغان» اوچنچی مرتبه ده علم طبیعی، صونکره علم الهی حاصل
ایتسون . حتی افلاطون حکیم : علم هندسه بلمگان شاگرد منم یورطمه
«مندن درس اوقورغه» کرماسون دیو قابقاسینه یازوب قویغان ایدی.
حکیم اسلام ابوعلی^۱ (مسکویه حضرتلری منطقدن لك علم ریاضی
«علم حساب وهندسه وبرقسم جغرافیه» اوقو کرک دیگان «ملا جلال
دوانی اوشبو رأینی ترجیح ایدوب ایتدر» اوشبو حکیم مسکویه فکری
اقرب الی الصوابدر

زیرا که «علم ریاضی نك دلیللری بارده یقینی شبهه سز بولغاندن»
فن ریاضی اوقوغان شاگردنك نفسی هر نرسه نی آنیقلارغه وآچیق
بلورکه اوگرانگان، وهر نرسه ده یوق وبار وسوسه وشبهه گه گنه اشانماینچه
اکثر طلبه ده بولغان کبی شك وجدالگه گنه آلدانوب قالماینچه حقیقت
ازللاوچان وآنکا ایرشورکه تیوشلی پولی بوینچه تروشوچان بولادر *
بو حال ایسه طالب العلم ایچون اینك امیدلی وکرکلی حال ویولدر *

(۱) ابوعلی احمد بن محمد بن یعقوب بن مسکویه ۴۲۱ سنه ده وفات حکمت و اخلاق
علماسندن معروف بر مبارک ذاند.

خاتونلرده انتخاب حقى بارمو

روسیده هریت اعلان ایدلگاج مساوات حقوق مسئلهسى اورتاغه چیغوب؛ خاتونلر صایلاوده وصایلانوده ایرلرگه مساویمو؟ دگلمو؟ مسئلهسى چیقدى. بومسئله باشقه ملتلردن زیاده مسلمانلرننک دقتلرینی جلب ایتدی. بعض علمامز خاتونلر صایلاو، صایلانوننک هیچ برینه مالک دگلر، خاتونلرنی فانوشدرغه شرعاً یارامی دیه سویلدیلر. بعضلر بر آز اعتدالغه کیلوب باشقه ملتلر خاتونلرغه ده مساوات حقوق صوراغاج، مسلمانلرننک بتونلای چیتده قالووبنی مصلحت کورماینچه، خاتونلر صایلاوغه مالک بولسهلرده صایلانوغه حقلى یوق دیه سویلدیلر، وغزینهلرگه یازدر دیلر.

یقین آراده دوماداغی مسلمان فراکسبه سندن خاتونلرننک حقوقی توغریسند فتوی صواب قرانغه خبر کیلگاج اماملر آراسنده مسئله یانکادن باشلانوب، شریعتنی آنکلاماغانلر، آنکلاغانلردن کوبرک سوز سویلی باشلادیلر. لکن مسئله همان آچیق حل ایدیلوب بتمدیکنن بزرده بومسئله ده خاطرمزگه کیلگان فکرنی علمافه عرض ایتهمز: امام ابوحنیفه واتباعی باشقه اماملرغه قاراغانده ده خاتونلرغه آرتوغراق حقوق بیرهلر. حنفیه قاشنده خاتونلرننک اوقافغه ناظره اولمقلری، یتیملرننک ماللرینه وصیه (اپیکونشیه) و متصرفه بولمقلری، بلکه بولنلردن الوغراق مرتبه ده بولغان شرعى قاضی و حاکم بولمقلری درستدر. حتی خاتونلردن پاشاه و سلطان بولسه معتبر و نافذة القول بوله در.

فقهاء کرام خاتونلرننک ایرلردن آیریله تورغان مادهلرینی ده آچیق بیان ایتکلنلر. اولده برنیچه مادهلردن عبارتدر.

شرعا شوشند این درجهلرگه مستحقه بولغان خاتونلرنی حق انتخابه مالک بوله آلملر دیب نیچوک ونداین دلیللر برله حکم ایتهلر

ايكان ؟ حجاب ديسه لر آنك ده مانعلقى كور نمايدر . زيرا شهادت بير و
ايچون خاتونلر نك قاضى آلدينه و محكمه گه باروب شهادت بيرولرى
بالانفاق درستدر . شولاي بولدقده انتخاب حقينه مالكه بولسه لر نه ضرر
بولور ايكان ؟ . خصوصا خاتونلر ، بونداين حقلرغه مالكه دگللر ديوب
يورساك ، باشقه ملت خلقى قبول ايتوب خاتونلرى ده صايلاو ايشلرينه
قاتوشسه ، صايلاو وقتلارنده نى قدر حقوقمز ضايع بولوغه سبب بولوب ضرر كللى
كللك احتمالده باردر . حاضره بومسئله ده آرتق تفصيلات بيرماينچه
فقط توبانده مذكور ر وايتلرگه اما ملرنك دقتلرينى جلب ايتوب محاكمه سيني
آلارغه تابشرامز :

والمرأة تقضى الافى حدود . (مختصر الوقايه وهداية فى كتاب القضاء) *
والمرأة اذا كانت سلطنة يجوز امرها بالاقامة (فتح القدير باب صلوة الجمعة
ج ١ ص ٤١٢) واما الذكورة فليست بشرط الالقضاء فى الحدود والدماء
فتقضى المرأة فى كل شىء الا فيما (فتح القدير ج ٥ ص ٤٥٤) الا ترى
انها تصلح شاهدة وناظرة فى الاوقاف ووصية على اليتامى (فتح القدير
ج ٥ ص ٤٨٦) ومن ذلك قول الائمة الثلاثة انه لا يصح تولية المرأة القضاء
مع قول ابى حنيفة : انه يصح ان تكون قاضية فى كل شىء تقبل فيه شهادة
النساء وعنده ان شهادة النساء تقبل فى كل شىء الا الحدود والجراح فانها
لا تقبل ومع قول محمد بن جرير يصح ان تكون المرأة قاضية فى كل شىء
(ميزان شعرانى ج ٢ ص ١٤٩ رحمة الامة ج ٢ ص ١٦٦) امام شعرانى
مذكور صفحه ده دليل لر ينى ذكر ايتوب ايته :

وجه الاول ان القاضي نائب عن الامام الاعظم وقد اجمعوا على
اشتراط ذكوره ووجه الثانى والثالث ان فصل الحكومات من باب الامر
بالمعروف والنهى عن المنكر ولم يشترطوا فى ذلك الذكورة فان المعول
على الشريعة المطهرة الثابتة فى الحكم لا على الحاكم بها انتهى

(٢) قول ائمة ثلاثة . (٣) قول ابى حنيفة . (٤) قول الطبرى . ش . ش .

المجلة :

شریعت اسلامیہ خاتونلرنی عقل ودرایتندہ نقصانلی اعتبار ایتسده اشکه
لیافتسز کورمای * شول جھندن حاجت بولغانده گواه - ایکی
خاتون بر ایر حکمندہ بولوب-بولوغه، حکم قیلوغه یراقلی کوره، اوزینه
خاص بولغان نرسه سندہ (ایر خاتونی بولسده) تصرفینی درست، سوزینی
نافذ، اشلرنده باشقہنی وکیل فیلمقی، واوزینک آلس ویرش اشندہ وکیل
بولمقینی وھم وصی بولمقینی درست کورہدر . مگر سترلری اعتبار
ایدلکندن آنلارنک ایرلرگہ قاتوشولاری، وزینت کیوملری برلہ چیقولاری،
وایرلر برلہ آولاق صحبت ایتولری وبالجملہ ایرلرنک کوزلرینی اوزلرینہ
جلب ایدرر وشدہ ظہورلری شرعایساق ایدلمش ووبابده بابفتنہ آچیلودن
احتیاط ایدلمشدر . شول سببدن عامہ گہ تاوش ایشتررو، اذان،
خطابت، امامت کبی آچیق کورنو ضرور بولغان اشلرنی آنلارغہ
ویرلمگان بلکہ ایرلرگہ تخصیص ایدلگان*

ایندی بزنگدوما مسئلہ سندہ خاتونلارنک وکیل بولوب سایلانولارندہ
البتہ اختلاط وزینت برلہ کورنو کبی ممنوع اشلرگہ مفضی بواغندن شرعا
آنلار وکیل بولماینچہ اوز حقوقلارینی محافظہ ایچون اوز طرفلرندن
اشانغان کشیلرینی وکیل قیلسلرلر ھم شریعتنک قانونی رعایہ ایدلمش
بولور وھم آنلارنی حقوقدن محروم ایتو بولماس وھم ملتزم اجنبیلرگہ
نسبتلہ قوت یوقالتقان بولماس* توکیل ایتولارندہ متوھم بولغان
اختلاط وفلان سہل العاجدر، یازغان پاکیتلرینی تابشدر ایچون ایرلردن
آبیرم ساعت وکون تعیینی وباشقہ چہ نورلی طریقلر برلہ خلاص بولونور*
وبالجملہ انتخاب بابندہ اتفاق مسلمین پروغرامی شریعتنی انوتماغان
مکن قدر رعایہ قیلغان* اتفاق مسلمین پروغرامینک ۱۸نچی مادہ سندہ
«مسلمہ لرہ سایلار و ممکن اولمق ایچون سایلار قانونی مسلمانلر عادتینہ
موافق اولور» دیگان .

باب التقریظ

سفیر الاسلام کتابی

کتاب مذکور یاپونیا وسائر طالب حق بولغان طائفه گه حقیقه
دین اسلامنی وآنک حقیقینی آنکلاتورلق واسلامده بولغان محاسنک
اجمالا بعضلرینه تنبییهنی مشتمل عقلاء مصردن شیخ فرید وجدی افندیکنک
اثر جمیلدر *

بودفعه ولایت قزان محرر لرندن فاضل ادیب شیخ نجیب رساله
مذکورهنی ترکیگه ترجمه ایدوب میدان انتشارغه قویدی قزان کتابچیلارنک
ساتولمقدهدر. هر طالب حقیقت ایچون مطالعهسی تیوشلی اثردر *
رسالهکنک مندرجاتی:

- ۱ اسلامنک دین عام بولدی
- ۲ دین اسلامگه احتیاجده شعور عمومی
- ۳ ملحدلرنک بتون ادیانگه اعتراضلری
- ۴ دین اسلامده گی مزیتلر
- ۵ رسول اللهکنک صلی الله علیه وسلم سیر شریفی
- ۶ رسالهده گی آیات کریمهکنک ترجمه لری

پیداغوغیا علمیه

تذییل الاناوالنحن .

بلمك كيرك صوڭقى فلاسفه ، انسان نڭ اوزىن طيو (شعور) ندىن « انا » برلىن - اوزىنڭ غىرلىر برلىن برگەلىگىن طيو (شعور) ندىن « نحن » برلىن تەبىر ايتوب هر ايكىسىنە « ال » كرتەلردە « الانا » و « نحن » دىلر ، ترجمە ايدلسە « من لك - و برك » دىمك اولور . بز بو ايكى تىرلى شعورنڭ انساندە بولو كىفەيتىن ايتەك . من لك كشىدە زمان نڭ اوتوى برلىن آفرىلاب حاصل بولادر . يش بالا ، اولدىن حسلىر بويىچە جىمىنگە اوگرنەدر . آلايدە اول جىمىنى اوزىنە خاص نرسە ايكىن - و اوزىنڭ ملكى اولدىغىن ھمان بلىمىدر . شول سببىدىن بالانى كورەمىزكە بالا اوزىدىن « اول » دىو ضمىر غائب برلىن تەبىر ايتوب ، جىمىنەدە « بو » دىوب اسم اشارە برلىن تەبىر ايتەدر .

صوڭرە ، حاسە لامسە واسطەسى برلىن ، جىمىندىن خاصىيە احساسى بولغان اورنلارنى طيە باشلىمىدر . شولاي ايتوب جىمىنڭ طيا طورغان قرال (آلاەلامسە) ايكىن اوگرنەدر . صوڭرە اھول ظاھرىيە نڭ تائىرى واسطەسى برلىن جىمىنڭ آثار خارجىيەنى احساس گە مركز اولدىغىن اوگرنەدر . بولار بارە ، آفرىنلىب اوزىنڭ جىمىنە مەھبەت قوزغاتە بارادر . بو وقت اوزىدىن باشقە تىرەسندەگى نرسەلر آڭا بارە بردى بولوب كورنەدر . ولكن اول آنلرىندە شولايوق سىزە طرغان نرسەلر دىوب بلەدر . بالانىڭ اوين قراللىرى برلىن مەاملەسى بو مەدەنىيەت بولايلىغىنە دىلدىر . چونكە اول آنلرغە خطاب قىلا - امر ايتە - نەي ايتە - آنلرىنى آرتىدىرام دىوب صوغە - صوڭرە آنلر برلىن كىلىش اىچون جواتە طرغان سوزلردە سويلدىر .

ظاهرى حاللارنىڭ تائىرى و نىفسنىڭ تصورلىرى كۈبەيە كۈبەيە بالا
 آڭلىدىركە « مەن » نىڭ مەدلولى ، ارادە - و طمع - و حسلىر آندە جىيلا
 طرغان بىر اورنىدىر . واول نىرسەدە ، ايركلى - و اشياء ظاهرىيەنى تىلاگانچە
 اوزگانرگە كچى يىتە طرغان بىر نىرسەدر . شولوق و قتەدە ، « مەن » نىڭ
 موضوعى ، نىفس بىرلن جىسىمنىڭ جىمىوعى - واول نىفس بىرلن جىسىم ايكىسى
 بىر نىرسە دىيۈپ بلەدر . ولكن كۈپ تىجرىبلر صوڭىندە بلەدرگە جىسىمگە
 مىيىق كىسو - ساچ كىترو - بعض عضو نىڭ ضائع بولوى كىبى تىرلى
 اوزگىرولر حاصل بولغاندەدە « مەن » و « اول » و « انسان » دىيۈپ
 ايتلەدر . شول حالدەگنە جىسىم بىرلن نىفسنىڭ باشقە باشقە بولغانىن
 آڭلىدىر . آلايدە جىسىمنى ، سىزو قوتلىرى بولغانغە و آثار ظاهرىيەنى
 قبول ايتكانلىكى ايچون نىفسدن آرتق دىيۈپ بلەدر .
 صوڭرە كۈپ قاتشو - و تىربىيە و تىلىم آرقاسىندە آقرىنلاپ نىفسنىڭ
 جىسىمدىن آرتق بولغانىن آڭلى باشلىدىر ، نىفسدە جىسىمگە غالب كىلە
 باشلىدر . ايمىدى يىش كىشى ، بو و قتەدەغىنە ، اوزىنىڭ ظاهرى و باطنى
 اثرلىرىنى قبولغە قارشى قىويلغانىن و آنلارنى قبولگە و دفعگە قۇتتى
 بولغانىن آڭلىدىر . بو مقام ، تىربىيەگە تىيىش مقاملارنىڭ اياڭ مەھى -
 و امر ايلەرىنە اياڭ چىتىنىدر .

النحن = بىزلك .

بالادە ، مەنلىك كەملىك بولغاچ ، اوزىنىڭ تىرەسىندە بىر نىقىدر آندىن
 باشقە « مەن » لىر بولغاندە كۈرەدر . بو وقت ، اول « مەن » لىرنىڭ ھەر
 قابۇسىيىن ، اوزىنە دشمانلار صايەدر . ولكن بارا طرغاچ - بونلارغە كۈپ
 قاطشوب كىتىكچ بلەدر كە بو مەن لىردەدە اوزىندەگى كىبى تصورلىر بار -
 و اوزىندەگى كىبى خىصوصىيەتلر بار ايكان . بىس آنلارغەدە اوزا كىندىن
 مىل ايتە باشلىدىر . بىس بو حالدە « بىزلك » نىڭ مەنىسىن آڭلى باشلىدىر .

صگړه تربيه و تعليم ، اوزندن غير « من » لرگه نيچك معامله كيركى
آكلاته در . بس شولای ايتوب « بزلک » نځ دائرولرين اوگرته باشليدر .
واقرين آقرين ، اول دائرولردن ، كيڅركلرينه چغه - واوته باشليدرده
ايتهدر : بز طوغانلر - بز شاگردلر - بز يولداشلر - بز تاتارلر - بز
مسلمانلر - بز انسانلر - ديب .

ايمدى بوشولای بولوب آكلاشلغاچ ، معلملرگه - وتر بيه لوچيلرگه
لازم بولادر ، كه بالالرنځ مذکور دائرولرني طانورغه التفاتلرين ،
اويغاتو ، وهر دائرولنځ آداپين كامل آلدرغه طرشو ، حتى ايكنچي
دايره گه اوتكان زماننده « اول » و « آنلر » ديگان سوزنځ معنى سين
آكلاماز و آيرماز درجه ده بولسون (مگر حكايه واخبار اورنلرنده غنه)
شولای ايتوب اوزينځ « من » لر مجموعندن اشچي (عامل) بر عضو
ايكناينه ، تمام قناعت اينسون . بو تقديرده آنلرغه فائده ايرشدرمك ايچون
تمام حرص برلن حريص بولور .

ايمدى بو موضوعنځ اهميتين اوزگرده شول قدر بله سزكه منده
سزدن آرتق بله آلميم .
بس تربيه نځ تگرمين شول اُرچق اوزرنده ايلندر مك كيرك
الله تعالى بارچه مزني طوغري يولغه كوندرگاي ايدى آمين .

اوچنچي باب

احساس نفساني بياننده .

احساس ، ظاهري و باطني اولور . احساس ظاهري ، نفسنځ
اثر ظاهريهني جسم واسطه سي برلن شعور (سيزو) يدري . احساس
باطني ، نفسنځ آثار باطنيه سين سيزويدري .

شول صوځفي شعور ، نفسده حاصل بولغان وسيزلگان تصورلرنځ
صعودندن - ياهبوطندن حاصل بولغان اثر در . ايكنچي عبارة برلن ايتكانند صاعد

بولغان تصورنڭ ھبوطندن - ياخود ھابط بولغان تصورنڭ صعودندن
طوغان اثر در.

صعودنڭ اثر ينه « احساس ارتياحى » - ھبوطنڭ اثر ينه « احساس
غير ارتياحى » دیرلر. مثالی: بزیر کمسه نڭ اسمین - ياخود بر قاعده نی -
ياخود بر حكاية نی ایسکه تشرر ایچون فکرنی اشلئتسک، تصورمز صعود
ایترده ایسکه تشررمز. بو وقتده بزه بر اثر طوارکه، نفس گه راحت
بیرر. بوگا احساس ارتياحى دیرلر. اگر تصورمز ھبوط ایتوب ایسکه
تشمسه، بو چاغنده نفس ده بر اثر طوارکه نفس آڭا راضی بولماز راحت
ایتمز. بوگا احساس غیر ارتياحى دیرلر. بو احساسات نفسانیه نڭ
تصورلرغه باغلمش بولو حکمندن بلنه در که هر کم، بر نفس ده،
احساس ارتياحى نی - ياخود غیر ارتياحى نی طودریم دیسه، آڭا تصورلر
طودر مق لازم بولور. کوب وقتده، بر احساس ده، ارتياحى قاتش
غیر ارتياحى احساس حاصل بولور. بوندای احساس گه « احساس
مختلط » دیرلر. بر نرسه نی امید بولن آڭا قزغو کبی؛ مأمولگه ایرشو
تصور ایدلسه، راحت طوهر، ایرشه آلاو تصور ایدلسه، راحتسز لک
طوهر. بو ایکسی چن چنده ایکی تری احساس بولسه لرده بونلر نڭ
نفس ده بر برینڭ اورنینه آلاشوب کیلولری بیک کوب و بیک تیز
بولغانغه، بر احساس دیو اعتبار اولنمشلر در.
احساسلر، مطلقا (یعنی اوزلگنده) ایکی قسم گه بولنه لر.
احساسات صوریه، و احساسات مادیه.

احساسات صوریه.

احساسات صوریه، ایکی تصور نڭ (صورت جهتنندن) بر برینه
باغلانوندن طوادر. بو احساسلر نڭ مثالی، انتظار (کتو) ورجا (امید)
- وکتر (کوکل بلغانو) - و فزع (اورکو) - و دهشت (حیرانلق - آبطراو)

- وشك - وملل (يالغو = بيزو) - وئس (اوزلشو = ايه لئو = طنچلانو) كېي حالدر.

انتظار، بر برينه باغلى، تصورلر سلسه سينك ايك اخيرينك كيلوين، ملاحظه قىلغانده، طوه طرغان حالتدر. مثلاً: اب ج ده بر برينه موقوف تصورلر بولسه، فكرنك اخير تصور «ه» نى ملاحظه ده گى عملينه «انتظار» ديرلر. تجربه لرنك كوبلگى، بر برينه باغلى تصورلر نى ملاحظه غه يول قالدرميدر، اسبابدن مسببانگه انتقال باياغى تصورغه التفاتنى برده قيلدرميدر. مثالى: ايگن كتونده ايگنچى - جسملر حاضرلونده كىياچى كى.

انتظاردن، يا ارتياح طوار (نفس گه مطلوب بولغان نرسه نى كُتو كى). يا خود عدم ارتياح طوار (عيبلى كشى نك جزا كُتوى كى). ناك مدة ازايسه صبر ايتنه آلمولرى واوزلرين هلاك ايتولرى شول سببدن كورلدر. منتظر (كتلگان نرسه) نك حصول طرفى راجح بولسه «اميد» طوادر. بر برينه باغلى تصورلردن بعضى، بر طوقطاتو چيغه، اچراسه «كدر» حاصل بولادر.

أما شك، چن چنده انتظار اولوب «خوف» برلن «رجا» آراسينه تشكان بولور. شك صناو و تجربه نك كوبلگى برلن انسانده فوتلنهدر. شونك ايچونده بالالرنك كونكان نرسه لرنده شكگه تشكانلرين آز طابامز. أما ملل (يالغو)، بر مخصوص زمانده نفسگه حاصل بولغان تصورلر، بر حده طوقطاب، فكرنى عملگه چاقررداى يا كا بر نرسه ده بولمسه، «ملل» حاصل بولادر. اوشنداق يا كا نرسه لرنك حصولى بيك تيز تيز بولمسه ده... ياكه كوب بولمسه ده ملل حاصل بولادر. بونك مثالى: بر صبى زور شهرگه آللنيدنه بر كيلمسه ده، بلمگانى يا كا يا كا نرسه لرنى بيك كوب كورسه، يالغا باشليدر. شونك ايچونده تعليم، شاگردلرنى

باشده قزقدرسده صوگندن يالقدرمازدای وجه اوزره بولمق كيرك
والا يالقدر و بارچه ضرر و اميد سزلك نك باشيدر.
أَمَّا أَنْسُ، ملل نك كيريسيدر. بو ايسه، ملل نك اسباب و واسطه-
لرندن، تمام يراق- و آيرم بولنسه غنه، بزگه حاصل بولا آلادر.

احساسات ماديّه

نفس نك احساس ماديلى، تصور لر نك كيفيتين- و ماده لر ين شعوردر.
بوتورلى احساس موضوع لر ين اعتبار برلن، دورت قسم گه بولندهر:
حقيقه نى احساس. حسن نى احساس. ادب نى احساس. دين نى احساس.
ايضا حى شويلدر:

احساس بالحقيقة

حقيقه نى احساس، آنى معرفه دن لك اولور. چونكه حقيقه نى احساس،
بزنى، آندن بحث ايتوگه چاقرادر. فكرمى نى آنك حقنده اويلارغه
قوزغاندهر. اگر حقيقه گه ايرشسك آنى احساسمى ارتياحى اولور.
تعليم زماننده احساس بالحقيقة نى تربيه، ضرورى و لازم كورلدر. بو
تربيه اشيانك اوزلرين ياكه مثاللرين كورستو برلن اولور.
بونك ايچون اولده اشيانك فائده لر ين طانيتوب و يچوك فائده لر گه
اوگرتوب بالالار نك حقيقه دن بحثك اجتهادلرين- و رغبت لر ين قوزغاترغه
كيرك. و لكن صوگندن، بالالار نك نظر لر ين فائده دن دوندرمك لازم
بولور. تاكه بالالار نك بار مقصدى حقيقه گه ايرشوگنه بولسون باشقه
هيچ برغرض بولماسون چونكه بالالار نى بعض فائده لر برلن گنه جواتو،
تعليمده هم باشقه اشلرده بيك ضررليدر.

مثلا بالاغه بريخشى اشنى اشل گانى ايچون آشاملقلردن بر نرسه
وعده قيلو كنى، بوندای كمسنه نك مثالى ميمون بيتوچى كنى بولادر.
نتا ككه اول قولينه بر كيسك شكر يا كومچ طتوب، اوچ مرتبه سيكروى

یا آفاق اوزره طروی ایچون بیررگه وعده قیلغان کبی کورستوب طره در .
 بوشکر ایچونگنه سیکرگان میمونده؛ قیلغان عملنده نیچک کیرک آلائی
 یخشی بولوین برده قارامای نیچک بولسه ده برسیکرو یا آفاق اوزره
 طردنغنه عبارة بولادر . شونک ایچونده شاگردلرگه، آفرین آفرین
 عمللرینک مادی نتیجه سندن بحث نک محبتین صالمق کرک بولادر .
 بونک ایچون آنلرنی کوز آلمزده عمل قیلدروب، آز آز یاردم ایتو
 برلن نتیجه چغارتیق کیرک: دخی آنلرغه عمللرنی آچق ایتدیرمای
 کورستمزگه کیرک . و عملدن الک، نتیجه لرین هم کورستمزگه کیرک .
 چونکه آنلرنک اوز عمللری برلن حقیقه گه ایرشولری، عملده کوکللرین
 کوتروب، شادلانولارینه سبب بولادر .

احساس بالحسن

بواحساسدن، حسن قبیحنی احساس مراددر . بواحساس، اوزکا
 قایته طرفان غرضاردن آیرلوب مطلق استحساننی احساسدر . بواحساس نک
 موضوعی، اشیاء طبیعییه وصناعیه نک ماده وصورة جهتیدر .

مطلقا استحسان اولنغان نرسه نی حسن، مطلقا استقباح اولنغان نرسه نی
 قبیح دیوب آطی مز . بو استحساندن واستقباح دن محسوس بولغان
 نرسه، اشیانک خاصیتی در . ماده سی وصورتی دگلدر .

اما ماده یا صورتنی احساس، اریحای بولسه، مقبوله ولطیفه
 اسملرنده اولوب، غیر اریحای بولسه، غیر مقبوله و غیر لطیفه اسمنده
 اولورلر . عبیر (۱) والحن (۲) کبی . عبیر - لطیف - وحن غیر لطیف
 حن - مقبول - عبیر غیر مقبول دیرلر . حسن - یاقبیح دیمزلر مگر مجازا
 اولور . اما بو نرسه فائده لی - یاخود بو نرسه ضرر لی دیمکمز
 اشیادن خارج بولغان نفع (فائده) و ضرر اعتباری برلن اولور، اشیانک
 ماده وصورتین اعتبار برلن اولماز . بو حسن قبیح دن بحث ایتکان علمگه
 (۱) خوش ایسلی بر نرسه (۲) کویلر .

«استيتيك» ديرلر بويونان سوزى اولوب «فن حسن» ديمك اولور .
 تربيه بابنده بزگه بوفندن شول قدرى گنه مهم در . بو نوع (ترلى)
 احساس بالحسن، مسموعات برلن مبصرا تغه متعلق بولوب آلترليده ايشتو (سمع)
 برلن كورو (بصر) بولغانلغى ايچون بزگه بالالرنك ايشتوى برلن
 كوروين تربيه لك لازمدر . بونده تربيه دندن مرادم بو آلترلر برلن
 حسن قبحنى طيولارين سلامت (حالة طبيعیه سنده) صافلامقدر .
 بوتربيه اوْلا آلترلرني پاكلكگه -وخوش تربيه گه عادتلندر مك ايلن،
 وشغلارين - وشغل زمانلرين بوزلامازداي زمانلر - وقاعده لار ايله ضبط
 ايتو برلن، مدرسه ومكتب اسبابى كى نرسه لرين كوركلام روشده
 وصورتده ترتيبلى قيلمق برلن حاصل بولور .

ايكنچى اشياء طبيعیه دن كوب نرسه نى كورستمك برلن حاصل اولور :
 مثلا كوكنى -وقياش وآى ويلدزلرني، يرني وآنده بولغان صولر
 ويلغلر وطاولر واورمانلرني -وصوده غى وهواده غى وطوپراقده غى ترلى
 حيوانلرنك اوزلرين -ياخود صورتلرين كوب كورستمك ايلن حاصل
 بولور . شولا يوق صناعى نرسه لرنيده گوزل بنالر وشهرلر وتيمر يوللر
 وپاراخودلر وباشقه معيشت قوراللرين هم كوب كورستمك كيرك .
 اوچنچى يازو صزو (رسم) سويلشو وتن رياضتى كى نرسه لر
 برلن حسن قبحنى ادراك گه عادتلندر مك كيرك . حاصل كلام بالالرنك
 كوزلرين وفلاقلرين يخشى نى ياماننى آيررغه تمام اوگرتمك وعادتلندر مك
 كيرك تاكه دائره فكرلرى كيكايوب، قوه مخيله لرى تزلوب، هيچ بر
 وقت مركز حقيقه دن يا كلكشمازلق بولسونلر . وخيال يوللرينه كيتودن
 صاقلانوب قالسونلر . آخري وار

احمد جان مصطفى

